

ANADOLU'DA AÇILAN İLK HALI - KİLİM SERGİSİ VE MARAŞAL HİNDENBURG'A HEDİYE EDİLEN BİR KONYA HALISI

Yazan: *Mehmet ÖNDER*
Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü

Memleketimizin dokuma sanayiinde başlı başına bir yer işgal eden halıcılık, Konya'da da müstesna bir önem kazanmıştır. Zengin bir tarihe sahne olan ve çeşitli medeniyet devirlerini yaşayan Konya'da, halıcılığın tarihi çok eskidir. Selçukluların Konya'yı başkent yapması ile gelişen bu sanayi, bilhassa Onbeş ve Onaltıncı yüzyıllarda, bu gelişmenin altun çağını yaşamış, Konya ve çevresinde kurulan tezgâhlarda, mahallî teknikle, renk ve motif karakterleri muhafaza edilerek, en canlı ve göz alıcı örnekleri verilmiştir. Konya'nın Lâdik, Keçimuhsine, Saray, Sille, Kavak v. s. gibi köy ve bucaklarında, Karapınar, Karaman, Akşehir ilçelerinde dokunan halı ve kilimleri ve Cihanbeyli, Obruk cicimleri ile şöhet yapan halıcılık, yüzyıllar boyunca yaşamıştır.

Konya'ya 1889 yılında Vali olarak tayin edildikten sonra milli eğitim ve bayındırlık hizmetleri ile Konya'da adını ebedileştiren Ferid Paşa¹, Konya ve çevresinin halıcılık sanayiine yeni bir hız vermek ve halıcıları teşvik etmek maksadı ile, 5 Mayıs 1901 (21 Nisan 1317) tarihinde 5 hafta devam edecek olan bir (Halı ve Kilim Sergisi) açmaya karar vermiştir. Bizzat Vali Ferid Paşa'nın başkanlığında, zamanın Milli Eğitim Müdürü Hulusi ve Ticaret Müdürü Cemal Bey'lerin de bulunduğu, bir (Sergi Komisyonu) teşekkül ettirilmiş ve serginin ne şekilde yapılacağına dair 18 maddelik bir yönetmelik hazırlanmıştır.

Bu yönetmeliğe göre², sergide, yün, pamuk veya ipekten dokunmuş her çeşit halı, kilim, seccade, cicim ve döşemeyle ilgili mensucat teşhir edilecek, her eşyanın nerede, ne zaman ve kim tarafından dokunduğu belirtilerek, bunlar sigorta ettirilmiş olacaktır. Sergiye giren eşyalara, bir heyet tarafından derece verilecek, halı-kilim gibi büyük parçalardan birinciye 4000, ikinciye 3000, üçüncüye 2000 kuruş ikramiye ödenecektir. Yine, elişleri vesaire gibi küçük parçalar da derece alacak, 500-300-200 kuruşluk mükâfatlar, ayrıca takdirname ve şahadetnameler tevzi edilecektir. Mükâfât takdirinde bilhassa renk, desen ve kalitenin mahallî özellikleri, dikkate alınmış olacak, ayrıca satış ta yapılabilecektir.

Yönetmeliğin neşrinden sonra, serginin hazırlıklarına başlamış, o günlerde inşaatı bitmiş olan Konya San'at Okulu (Mekteb-i Sanayi) salonları döşenerek, Konya ve çevresinden, ayrıca halı merkezi büyük şehirlerden gelen iki binden fazla halı ve kilim teşhire konmuştur. 5 Mayıs 1901 Cumartesi günü öğleden sonra Konya Valisi Ferid Paşa, askerî ve mülkî erkân ve kalabalık bir halk kitlesi tarafından yapılan bir merasimle, sergi, umumun ziyaretine açılmış ve ilk gün bin kişi gezmiştir. Sergiye giriş ücreti olarak (40 para) gibi bir ücret konmuş, haftanın Pazartesi ve Perşembe günleri kadınlara ayrılmıştır. Serginin cümle kapısı sağ kanadı üzerinde,

¹ Sonradan, Sultan Abdülhamid II.in sadrazamı olan Avlonya'lı Ferid Paşa.

² 1317 tarihli Konya Vilâyeti Salnamesi, S.97

Akşehir halı tezgâhlarında dokunmuş bir seccade (sergi gazetesi) olarak teşhir ediliyordu. Bu gün Konya Müzesi Mevlâna Seksiyonunda müzeli halılar arasında teşhir edilmekte olan bu (Konya Gazetesi) şeklindeki halı, beyaz zemine siyah yazı ile şu havadisleri vermektedir: (Resim: 1)

Üstte aynen şu yazılar vardır:

Numara: I (Cumartesi) Birinci sene: 1317

Aşağıda:

Maballi idaresi: Akşehir'dir. Nüshası beş lira.

Başlık:

K O N Y A

Başlığın solunda:

Sipariş edenlerle pazarlık olunur. Nüshası beş lira

Başlığın altında:

15 Muharrem 1319. Birinci defa çıkarılıyor. 21 Nisan 1317

Sütûnlarla bölünmüş havadis metni şöyledir:

HAVADİS - Konya Vali-i âlisi devletlü Ferid Paşa hazretleri tarafından tensip ve iş'ar üzerine Konyada bir halı ve kilim sergisi küşadına müsaade buyurulmuştur ki bu gün mez-kûr serginin birinci günü olmak ve şimdîye kadar buralarda âsar-ı sınaîyeye dair böyle bir sergi küşadedilmemiş bulunmak cibetiyle umum Konya abalisi ve babusus halı ve kilim sânileri tarafından zât-ı hazret-i Hilâfetpenabinin ed'iyeyi sıhbat ve âfiyet-i cihan kıymetleri bir kat daha yâd ve tekrar kılınmıştır.

Varidatı, Mekâtib-i iptidaiye masrafına karşılık olmak üzere Akşehir kasabasında geçen sene inşa ve binasına bed olunan hamamın bu günlerde itmam olunduğu haber alınmıştır.

Mez-kûr hamama bin lira sarf olunmuştur.

S.S.

Memleketimizde ve Konya'da açılan ilk halı ve kilim sergisi için canlı bir vesika olarak yaşayan bu halı, ayrıca derece almıştır. Sergide

Sivas ve İsparta halıları da teşhir edilmiş ve birinciliği bir İsparta halısı, ikinciliği de Konya halıları kazanmıştır.

Sergi, memleket çapında geniş akisler yapmış ve Ferid Paşa, Sultan Abdülhamid II. tarafından bir kere daha takdir edilmişti. İstanbul'da yayınlanan İkdâm Gazetesi, muharrirlerinden Ekrem (Ekrem Reşad) beyi (*Konya Halı Sevgisi hakkındaki müşâbedatı kari'in-i naşirane ifâ eylemek maksadiyle*) hususî surette Konya'ya göndermiş, muharrirden aldığı uzun mektupları, tefrika suretiyle yayınlamıştır. İlginç bulduğumuz bir parçayı, sergi hakkındaki fikir vermesi bakımından aynen alıyoruz:³

".. Sergiyi dün dahi gezdim. Bugün Perşembe olmak münasebetiyle yalnız kadınlar kabul edilecektir. Bidayet-i küşadından bugüne kadar, kadın-erkek, ücret-i duhuliyeye vererek sergiyi ziyaret edenlerin yekünü ikibine balığ olmuştur ki, hergün için züvvarın adedi ikiyüze varıyor. Kadınlara mahsus olan günde sergi, nisbeten kalabalık olmaktadır. Geçen Pazartesi günü de dört-yüz kadın dahil olmuş idi. Akşam üstleri bazı defa Belediye muzikası serginin alt katındaki havalide terennüm-saz olmaktadır.

Ücret-i duhuliyeye kırk paradan olduğu halde bile, Konyada sergiyi temaşa arzusunda bulunmayanlar çoktur. Duhuliyeye eğer Konya'ya nisbet edilirse nisbetsizlik arasında bir kadirşinaslık, bir meraklılık görülür. Hele, halıcılığa sülûk edenler meyânında bir fikr-i mahsus edilmek için olsun kırk parayı feda edemeyecek derecede gayretsizler varsa buna teessüf olunur. Sergi komiseri Cemâl beyefendiden aldığım malûmat-ı ciddiye cümlesinden olmak üzere, Sivas halı destgâh sahiplerinin bir takım seyyar memurları var imiş ki, bunlar dereleri, tepeleri, şehirleri, kasabaları lâyenkatı dolaşırlar, nerede nümune ittihazına şayan eski bir halı parçası bulurlarsa, ya onu iştira veyahut resmini ahzederlermiş. Serginin Sivas mamulâtı dairesinde görülen fevkalâdeliğin boşuna olmadığı bundan anlaşılıyor. Eşya teşhir eden Sivashlı birkaç tezgâhtarın, âsar-ı atikadan mahdud halıları, ellerinde kalem, kâğıd muttasıl kopye ettiklerini hin-i ziyaretimde gördüm. Terakki işte böyle say-ü gayretle olur. Bir sanatkar sanatının âşığı, mesleğinin meftunu olmalıdır ki onun mata'nını herkes seve seve alsın. Âtide vereceğim tafsilâtta da anlaşılacağı vechile, Konya müllhakatından birkaç mahallin halıcılıkta terakki edememesi bundan ileri geliyor.

Vali, devletlü Ferid Paşa hazretleri tarafından verilen emir üzerine, sergi komisyonu bu noksanı nazâr-ı dikkate alarak atik halıların fotoğraflarından mürekkep bir albüm teşkil ettirmektedir. Nüshasının teksiri muta-

³ 7 Mayıs 1317 (1901) tarih ve 2479 Sayılı İkdâm Gazetesi

savver olan bu albüm, bilâhare boyattırılarak resimsizlikten müşteki bulunanlara tevzi ettirilecektir.

Üst katta, merdivenin cephesine tesadüf eden (I numaralı salon) un tertibat ve tezyinatı şöyledir:

Tavanın kenarına Cihanbeyli ve Koğhisar kürtleri tarafından imal edilen cicimlerden bir şerit çekilmiş ve büyük pencerelerle kapulara perde yerine Konya malı nefis kilimler asılmıştır.

Koyu kırmızı zemin üzerine büyük dal işlemeli ve koyu mor bir zemine acem taklidi eşkâl menkuş iki büyük taban halısı sağ taraf duvarına, kavun içi ve yine mor renk zemin üzerine nefis işlenmiş diğer taban halısı da sol taraf cidarına talik olunmuştur. Bu dört büyük halıdan başka, duvarlarda, büyüklü küçüklü, daha birçok seccade bulunmakta, ve Sivasta sanatkârane işlenmiş Sarayburnu ve Dersaadet menazırını havi bir halı ile, onun iki tarafına asılan ve Rusya konsolosu Mösyö Leviski tarafından gönderilen iki Şirvan parçası ve onun cihet-i mukabilinde tarafeyn-i İsparta'nın kıymetli iki güzel seccadesi ile müzeyyen ve Paris'in Opera caddesini musavver diğer bir levha, ayrıca nazar-ı dikkati celbetmektedir. Salonun zemini, ortaya Konyada yaptırılmış kirman işlemeli, zarif, 15 metre murababında bir taban halısı ve onun etrafına da müteaddit seccadeler serpilme suretiyle örtülmüştür. Bunlar kâmil Konya mülhakatı mamulâtıdır.

Bu seccadelerin içinde, Kırşehirden gönderilen bir parça ile, Agop efendinin tezgâhından çıkma, Niğdenin Fertek malı ve dört yüz kuruş kıymetli diğer bir seccadeyi cidden takdir ettim. Salon kapısının iki kanadına asılı iki parça halı vardır ki, İspartada bunları yeni işlemeğe başlamışlardır.

Mamulât-ı sairesindeki zerafet ve hüsn-i insicama nazaran İspartanın bu tarz mamulâtta da âsâr-ı terakki gösterceği şüphesizdir.

... Salonun ortasına büyük bir masa konarak üzerine bir takım nefais-i âsâr vâz'edilmiştir. Çerçeve derununda, etrafı (Padişahım devletine bin yaşa) ve (Konya vilâyeti İsparta mensucatı) yazılı, ortası, armay-ı hümâyun'u havi iplik halı tarzında işlenmiş gayet güzel bir levha vardır ki, fiatı konulmadığı ve satılık olmadığı cihetle kıymetini anlıyamadım. Bu levha o kadar ihtimam ve dikkatle vücuda getirilmiştir ki yarım metre geriden yağlı boyalı bir tabloda fark olunmuyordu."

Konya Halı ve Kilim Sergisi, 1901 yılı Haziran ayı sonunda kapanmış teşhir edilen halılardan pek çoğu, meraklıları tarafından satın alınmıştır. Bu arada, Konya ve İspartadan bir heyet, Vali Ferid Paşa'yı ziyaretle, şükranlarını bildirmiş ve iki kıymetli halı seccade hediye etmişlerdir.

Bu tarihten 15 yıl sonra, Konya halı tezgâhlarında dokunan gayet kıymetli bir halı

Almanya'ya gönderilerek, Mareşal Hindenburg'a hediye edilmiştir. Şöyleki:

Birinci dünya savaşı başlamış, Osmanlı devleti Almanlar'ın safında yer alarak bu harbe katılmıştı. Başında, İngilizlerin bulunduğu müttefik ordusu, Çanakkalede Osmanlı Ordusu ile muharebe halinde idi. Ruslar, doğu Prusya üzerinden Almanya üzerine sarmak için çalışıyorlardı. İşte bu sırada Alman Sevizinci Ordu Komutanlığına, eski generallerden Paul von Hindenburg getirilmiştir.

General Hindenburg, 1847 yılında Posen'de doğmuş, 1878 yılında Harp Akademisini bitirmiş, 1900 yılında general olmuştur. Doğu Prusya ve Rusya hududunu çok iyi tanıyan General, burasının Rus istilâsına karşı mükemmel bir muharebe sahası olduğunu defalarca söylemişti. 1903 yılında, emekliye ayrılan General Hindenburg, Birinci Dünya Savaşı başlar başlamaz, Alman İmparatoru tarafından, 1914 yılında tekrar vazifeye çağırılmış ve Prusya üzerinden Almanya'yı tazyike başlayan Ruslara karşı cephe almıştı. Nihayet 1915 yılına doğru doğu Prusyadaki Mazuri Batakliklarında Rus Ordusunu, ardı ardına kesin şekilde bozguna uğratmış, bunun üzerine Alman Şark Orduları Baş Komutanlığına tayin edilmiş ve mareşallik unvanı verilmişti.

Mareşal Hindenburg'un Mazuri Batakliklarında kazandığı bu ezici zafer, Alman Ordusunun ve onun müttefiki Osmanlı Ordularının mâneviyatını çok yükseltmiş, günlerce zafer şenlikleriyle tes'id edilmişti.

İşte bu sırada, Konya'da da zafer şenlikleri tertip ediliyordu. Bu şenlikler, Konya İttihad ve Terakki Kulübü tarafından hazırlanıyor, meydanlarda nutuklar veriliyordu. Nihayet Kulüp, bir zafer nişânesi olarak, Mareşal Hindenburg'a, bir halı hediye etmeye karar verdi. O günlerde, Mimar Muzaffer, eski Konya halıcılığını ihya etmek maksadiyle, bir halı atölyesi kurmuş, eski desen ve renkler üzerinden ehliyetli ustalara, halılar dokuturmağa başlamıştı.

Mareşal Hindenburg'a, Konyalılar adına hediye edilecek halı, Mimar, Muzaffer'in atölyesinde dokunmaya başlanmıştı. Halı'nın sağ

köşesinde: (*Mazurya bataklıkları zaferiyatının nişane-i takdiri olmak üzere, Mareşal Hindenburg hazretlerine, Konyalılar tarafından takdim olunmuştur.*). Türkçe ibaresi yazılmış, yazının altına da, Mareşal'ın pos bıyıklı bir resim yapılmıştı. Resmin altında, kol kola yürüyen biri Türk, diğeri Alman, tam teçizatlı iki asker resmi vardı. Halının sağındaki panonun üstüne (*Sr. Excellenz Dem General feld Marschall Paul von Beneckendorff und von Hindenburg*) yazılmış ve yazının sağına soluna, Türk ve Alman bayrakları resmedilmişti. Alttaki şerid üzerine sol köşedeki Türkçe ibarenin Almancası yazılmış, ayrıca (1330-1915) tarihleri konmuştu. Halı'nın tam ortasında, Mazuri (Masurien) bataklıklarına ait, gayet dikkatli yapılmış bir harita vardı. Harita, bir kâğıt üzerine çizilmiş kadar muntazamdı. Halı, çok ince yün ipliklerle dokunduğu için, haritadaki şehir ve kasabalar, net olarak okunabiliyordu. (Resim: 2). 250×200 Cm. eb'adındaki halı, Mimar Muzaffer'in de bulunduğu bir Konya

heyeti tarafından İstanbul'a götürülmüş ve Mareşal Hindenburg'a verilmek üzere Alman Sefaretine teslim edilmişti.

Halının Hindenburg tarafından çok beğenildiği ve Konyalılara bir teşekkür telgrafi gönderildiği, yaşlı, aydın Konyalılar tarafından söylenmektedir.

1925 yılında Almanya Cumhurbaşkanlığına seçilen ve 1934 yılında ölen Mareşal Hindenburg'a, Konyalıların hediye ettikleri bu şâhâne halı, bugün nerededir? Herhangi bir Alman müzesine girmiş midir?. Bunu henüz bilmiyoruz. Halının bir fotoğrafı, Konya'lı aydın, genç arkadaşımız Selçuk Es tarafından bize verilmiş ve bu yazımızla ilk defa yayınlanmıştır.

Konya Halıcılığı, hatta Konya tarihi yönünden değerli gördüğümüz halının, bugün nerede olduğu konusunda Alman müzeleri ile mektuplaşmakta olduğumuzu da, burada, okuyucularımıza duyurmak isteriz.